

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΒΑΡΑΣ
Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΕΦΟΡΟΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Καλησπέρα σας,

Συνάντησα για πρώτη φορά τον Έφορο κύριο Δαβάρα πριν 34 χρόνια, το 1978. Ήταν στη Δυτική Κρήτη, εκείνος ήταν μέλος μιας επιτροπής του Υπουργείου Πολιτισμού για τη διερεύνηση της υπόθεσης καταστροφής τμήματος του αρχαιολογικού χώρου της Σούγιας Σελήνου, από τον τοπικό κοινοτάρχη, την ημέρα της Πρωτομαγιάς. Λίγες ημέρες πριν είχα αντιμετωπίσει για πρώτη φορά μαύρες σημαίες και απειλές κατά της ζωής μου, από μαυροντυμένες γιαγιάδες και τους λεβέντες γιούς τους. Η μικρή Αθηναία αρχαιολόγος, με όνειρο ζωής να σταδιοδρομήσει στην Κρήτη, έγινε ξαφνικά η εκπρόσωπος αξιών για τις οποίες οφείλαμε να αγωνιζόμαστε. Γνώριζα ήδη τον Κωστή Δαβάρα από το έργο του, και γνώριζα επίσης μια ιδιότυπη αχλή που τον περιέβαλε, κι ακόμα αισθάνομαι ότι τον περιβάλλει, αυτήν του «σοφού» με μια λέξη.

Χρειάστηκε να περάσουν μερικά χρόνια για να καταλάβω ότι η λέξη αυτή, «σοφός», παλιομοδίτικη, αλλά ελπίζω όχι εντελώς ξεπερασμένη, δεν αναφέρεται καθόλου στο πόσα βιβλία έχει διαβάσει, ή έχει γράψει, κανείς. Το να γεμίσει κανείς το κεφάλι του με το περιεχόμενο μιας βιβλιοθήκης είναι πραγματικά πολύ εύκολο. Αντίθετα, αυτό που, νομίζω, νοείται με τη λέξη «σοφός» είναι μια σειρά από πολύτιμες, και, δυστυχώς, σπάνιες ιδιότητες της προσωπικότητας ενός ανθρώπου, που περιλαμβάνουν πρώτα απ' όλα το ήθος, και συνοδεύονται από συμπόνια για τους άλλους, και από αντιμετώπιση με χιούμορ των πολλών αδυναμιών τους. Αντίθετα από τις εύκολες γνώσεις των βιβλίων, το ήθος διδάσκεται επίπονα, κυριότατα μέσα από το παράδειγμα και τη στάση ζωής, και θεωρώ ότι οι άνθρωποι που το διδάχθηκαν από την οικογένειά τους, και στη συνέχεια είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τους σωστούς μέντορες, είναι όχι μόνον ιδιαίτερα τυχεροί, αλλά έχουν και αυξημένη ευθύνη, όταν πάρουν τη σκυτάλη στα χέρια τους.

Ειπώθηκαν ήδη (και θα ειπωθούν), πολλά σχετικά με την μοναδική συνεισφορά του Κωστή Δαβάρα στην προώθηση της Κρητικής Αρχαιολογίας. Όλα αυτά είναι αντικειμενικά, και είναι σημαντικό ότι σήμερα τιμώνται εδώ και αναγνωρίζονται, όχι γιατί εκείνος το χρειάζεται, αλλά γιατί εμείς του το οφείλουμε. Στη σύντομη ομιλία μου θα προσπαθήσω να μιλήσω από καρδιάς για τον Κωστή Δαβάρα ως Έφορο και Προϊστάμενο, όπως τον έζησα τα πολλά χρόνια που συνεργασθήκαμε.

Είχα ήδη περάσει λίγο χρόνο μελετώντας την ετεοκρητική κεραμική της Σητείας στο Μουσείο Αγίου Νικολάου, όταν, το 1983, μετατέθηκα στην Ανατολική Κρήτη, έχοντας διατελέσει για ένα χρόνο Προϊσταμένη στα Χανιά. Η μετάθεση ήταν δυσμενής, αλλά ο νέος μου Προϊστάμενος μου είπε, με το καλοσώρισμα, ότι η νέα αυτή τοποθέτηση, σε απομονωμένο τόπο, θα μπορούσε να αποβεί τελικά "blessing in disguise". Επειδή δεν φοβήθηκα ποτέ τις προκλήσεις, δεν έμενε παρά να επιχειρήσω να το αποδείξω. Όταν, ένα χρόνο αργότερα, μου εμπιστεύθηκε τη σημαντικότερη ανασκαφή στην Αγία Φωτιά, ένα τόπο που ήταν για τον ίδιο τόσο ιδιαίτερος, πείσθηκα ότι ο

άνθρωπος αυτός ήξερε να είναι ουσιαστικά γενναιόδωρος. Φυσικά αντίστοιχα υποστήριξε όλους τους νέους αρχαιολόγους της Εφορείας.

Το 1985 του ζήτησα την άδεια να ξεκινήσω μερικές δοκιμαστικές τομές στον Πετρά, και ήταν πολύ ευνοϊκός, αν και, όπως μου είπε, δεν πίστευε ότι ο Πετράς έσωζε πολλά, μετά από αυτά που είχε γράψει ο Bosanquet, στην αρχή του 20ού αιώνα, στη συνέχεια της βιαστικής διήμερης έρευνάς του, στο χώρο αυτόν, ο οποίος έμελλε, στη συνέχεια, να καθορίσει, όχι μόνο τη σταδιοδρομία μου, αλλά την ίδια μου τη ζωή. Πάντως, και αυτό το εκτίμησα τότε, και ακόμα περισσότερο αργότερα, μου ευχήθηκε να ανακαλύψω τα «νέα Γουρνιά». Μιλούσε σοβαρά, ή ήταν άραγε μια φράση ποτισμένη με το γνωστό φλεγματικό του χιούμορ για να αντιμετωπίσει τον ίσως υπερβολικό νεανικό ενθουσιασμό μου;

Δεν κατάλαβα ποτέ.

Πάντως, όταν μου έδωσε αργότερα συστατικές επιστολές, για να διεκδικήσω κάποιες υποτροφίες, έγραψε ότι κατάφερα να ασχοληθώ με ένα αρχαιολογικό χώρο με πολύ δύσκολες στρωματογραφικές αλληλουχίες, ανάλογες με αυτές των Γουρνιών.

Τα Γουρνιά είναι για τον Δαβάρα, ο οποίος, ας θυμηθούμε, ποτέ δεν τα ανέσκαψε συστηματικά και εκτεταμένα, αλλά τα στερέωσε και τα ανέδειξε, ίσως ο κορυφαίος αρχαιολογικός χώρος της Ανατολικής Κρήτης. Σε περισσότερες από μια ευκαιρίες μου είπε ο ίδιος ότι θα ήθελε η επιτύμβια στήλη του να γράφει τις εξής επτά λέξεις:

«Κωστής Δαβάρας. Έφορος Αρχαιοτήτων. Έσωσε τα Γουρνιά».

Ο Δαβάρας υπήρξε πάνω απ' όλα στη ζωή του Έφορος Αρχαιοτήτων, και είναι δίκαια πολύ υπερήφανος γι' αυτό. Συνήθιζε να μας αναλύει τότε την ετυμολογία της λέξης Έφορος, και βαθύτατα πόνεσε, όταν, στη δεκαετία του 1980, καταργήθηκε ο τίτλος, και οι υπόλοιποι ήταν πια «Προϊστάμενοι» και αργότερα «Διευθυντές», όπως όλοι οι διοικητικοί υπάλληλοι του δημοσίου. Έτσι, όπως και ο ίδιος ανέφερε και ανέλυσε σε μια συνέντευξή του πέρσι στην «Αμάθεια», έμελλε να είναι ο «τελευταίος Έφορος της Ανατολικής Κρήτης». Εμείς οι νεώτεροι, ακόμα και όσοι πιστέψαμε σοβαρά στις αξιοκρατικές διαδικασίες προαγωγών, δεν αξιωθήκαμε ποτέ να γίνουμε Έφοροι. Γίναμε βέβαια Διευθυντές, και το πληρώσαμε πολύ ακριβά, όταν, προς το τέλος του 2011, σε μια Ελλάδα πολλαπλών κρίσεων, όχι μόνον οικονομικών, αλλά πρωτίστως κρίσεων αξιών και αρχών, απολυθήκαμε πρόωρα από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, εξομοιούμενοι με απλούς διοικητικούς υπαλλήλους, ενώ άλλοι συνάδελφοί μας, στα Πανεπιστήμια και τα ερευνητικά ιδρύματα κατοχυρώθηκαν από το νόμο ως 'ερευνητές', και συνεχίζουν να εργάζονται.

Ο Δαβάρας υπήρξε σε όλη του τη σταδιοδρομία ασυμβίβαστος στις αρχές του, αγωνίσθηκε σκληρά γι' αυτές και πλήρωσε αυτή την προσήλωσή του. Μας δίδαξε, στην Εφορεία, με το παράδειγμά του, ένα μοναχικό, αλλά ουσιαστικό, και ιδιαίτερα αξιοπρεπή τρόπο ζωής και αντιμετώπισης των προβλημάτων, που προέρχονταν από τη σύγκρουση των κοντόφθαλμων μικροσυμφερόντων, απέναντι στα μεγάλα που ταχθήκαμε από τη θέση μας να στηρίξουμε. Τον έζησα, από κοντά, σε σειρά συσκέψεων με τοπικούς

άρχοντες, σε τόσα τοπικά και άλλα συμβούλια. Τον είδα να αντιμετωπίζει προσβολές, ακόμα και σε προσωπικό επίπεδο, πάντα νηφάλιος, πάντα σίγουρος για το δίκαιο που εκπροσωπούσε. Πήραμε κοντά του πολύτιμα μαθήματα για τις ευθύνες μας απέναντι στις καταστάσεις που έπρεπε να διαχειριστούμε, στις δύσκολες αποφάσεις που κληθήκαμε να πάρουμε. Οι αρχαιολόγοι της Υπηρεσίας ξέρουμε πόσο μόνοι και ανυπεράσπιστοι είμαστε απέναντι σε ανεπαρκείς νόμους, και συχνά απέναντι σε μια κεντρική διοίκηση, που δεν μας στήριξε επαρκώς στο έργο μας.

Ο Δαβάρας υπήρξε πάντα αταλάντευτος στις απόψεις του και στις προτεραιότητες, που, η επιστήμη αφενός, και η διοικητική υποχρέωση αφετέρου, απαιτούσαν από όλους εμάς. Και έθεσε στερεότατα θεμέλια, πάνω στα οποία όλοι που είμαστε σήμερα εδώ, αλλά και πολλοί άλλοι, μπορέσαμε να κτίσουμε. Είχε απόλυτη συνείδηση της υποχρέωσης διαχείρισης των μνημείων που είχε στην αρμοδιότητά του, των μνημείων που οφείλουμε να διατηρήσουμε, να ερευνήσουμε και να αναδείξουμε για τις επόμενες γενιές. Σ' αυτό το πλαίσιο, όχι μόνον ο ίδιος πρόσφερε τόσα πολλά με τις ανασκαφές, τις στερεώσεις, τις δημοσιεύσεις του, και τα Μουσεία που οργάνωσε, αλλά και με την πολύ ουσιαστική στήριξη, που απλόχερα παρείχε στους άλλους, εμάς, για να πραγματοποιήσουμε ερευνητικά προγράμματα, προσθέτοντας νέες ψηφίδες στο πολύχρωμο μωσαϊκό της Κρητικής Αρχαιολογίας.

Ας αναλογισθούμε τι θα ήταν η γνώση μας για την Ανατολική Κρήτη σήμερα, αν ο άνθρωπος αυτός, ο οποίος, τόσο άδικα κατηγορήθηκε από ανόητους για εσωστρέφεια, δεν είχε καλέσει όλους αυτούς τους συναδέλφους να ξανανοήσουν τις παλιές ανασκαφές, ή να ξεκινήσουν νέες. Κι ακόμα αν δεν είχε τόσο ένθερμα υποστηρίξει τη δημιουργία του Κέντρου Μελέτης Ανατολικής Κρήτης του Ινστιτούτου Αιγαιακής Προϊστορίας, που και σήμερα μας φιλοξενεί, και που τα τελευταία 15 χρόνια αποτελεί το ουσιαστικό κέντρο γύρω από το οποίο όλες οι έρευνες κινούνται, υποστηρίζονται, προάγονται.

Γιατί όλα αυτά δεν έγιναν αλλού; Σίγουρα όχι τυχαία. Οι προσωπικότητες των διαχειριστών της ερευνητικής πολιτικής, από καθαρά διοικητική άποψη, για να χρησιμοποιήσω μια πιο ουδέτερη, μεταμοντέρνα ας πούμε, ορολογία, είναι απόλυτα υπεύθυνες για τα αποτελέσματα των επιλογών τους. Όλοι εμείς, που με υπομονή και επιμονή συνεχίζουμε, άνθρωποι και από τη δική του γενιά, αλλά και από άλλες δύο νεώτερες γενιές, το έργο των μεγάλων μορφών του παρελθόντος, με πιο άνετες, αλλά όχι πάντα εύκολες συνθήκες, είμαστε βαθύτατα ευγνώμονες στον Κωστή Δαβάρια για τις απόψεις του, τις επιλογές του, και κυρίως για τη σταθερότητα και τη διορατικότητα με τις οποίες τις υποστήριξε.

Μόνον ένα μεγάλο ευχαριστώ, κύριε Έφορε, για όσα έχετε προσφέρει. Γνωρίζετε ότι είστε ο τελευταίος των μεγάλων πρωτοπόρων της Κρητικής Αρχαιολογίας. Σας ευχαριστούμε για όλα, και σας ευχόμαστε να είστε καλά για πολλά χρόνια ακόμα, και να συνεχίσετε να μας παρακολουθείτε, και να υπερηφανεύεστε για όλους όσους συνεχίζουμε το έργο σας, και ακολουθούμε το παράδειγμά σας, με όποιο τρόπο μας επιτρέπουν οι δυνάμεις μας.

Σας ευχαριστώ!